

ТАЊА МИЛОСАВЉЕВИЋ

Институт за српски језик САНУ, Београд

tanja77nis@gmail.com

Карактеристике лингвокултурног концепта 'одећа' у српском призренском говору*

Концепт 'одећа' представља једну од кључних менталних, културних и језичких константа у националној концептосфери, што га чини актуелним предметом научних истраживања у словенској лингвистици. Реконструкција концепта са лингвокултуролошког аспекта подразумева анализу елемената његове вербалне експликације и интерпретације на језичкој слици света конкретне језичке или говорне заједнице. Наш задатак је опис концепта 'одећа' у српском призренском говору преко лексичких јединица које садрже културну компоненту значења и рефлектују карактеристике културне традиције, погледа на свет и српске језичке личности с краја 19. и почетка 20. века, са циљем да се издвоје етнографске особености старог Призрена у овој сфери материјалне традиционалне културе. На основу материјала из „Збирке речи из Призрена” Димитрија Чемерицића представићемо структуру концепта са лексичким доминантама *обукло*, *рубa*, *шeше*, у чије оквире улазе квалификативи који употпуњују слику призренске свакодневне, свечане и обредне ношње; радње у вези са облачењем; појединачни делови мушке и женске одеће; украси као важна компонента естетског доживљаја старих Призренаца. Концептуализација одевања у свести призренске језичке личности, очитана у одговарајућим лексичким јединицама, манифестује културне и вредносне доминанте једне урбане периферне мултинационалне, мултикултурне и вишејезичке заједнице у одређеном историјском раздобљу, одражавајући утицаје и прожимања елемената културе одевања различитих етничких група.

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Кључне речи: концепт 'одећа', српски призренски говор, лингвокултуролошки приступ

The features of the Linguacultural Concept of 'Clothing' in the Serbian Speech of Prizren

The concept of 'clothing' represents one of the key mental, cultural and linguistic constants in the conceptosphere, which makes it a current subject matter of scientific study, considering that on the one hand, clothing has particular importance in the everyday life of representatives of various society, and on the other, that it has from as far back as we can remember, been a means of conceptualizing the world by reflecting the objective reality and realizing various social functions – the aesthetic, utilitarian, gender, ethnic, ritualistic. The reconstruction of the concept from the linguacultural aspect includes an analysis of the elements of its verbal explication and the interpretation on the linguistic image of the world of a particular linguistic or speech community. Our task is to describe the concept of *clothing* of the Serbian speech of Prizren using lexical units which contain a cultural component of meaning and reflect the features of traditional culture, view of the world, and the mentality of the Serbian linguistic persona from the end of the 19th and beginning of the 20th century. Based on the material from the *Zbirka reči iz Prizrena* by Dimitrije Čemerikić we will present a structure of the concept with the lexical dominants of *obúklo*, *rúba*, *teše*, which include qualificatives that complete the image of the everyday, special occasion, and ritual apparel in the life of Prizren; activities related to clothing; individual items of men's and women's clothing; ornaments as an important component of the aesthetic experience of the old inhabitants of Prizren. The conceptualization of clothing in the consciousnesses of the Prizren linguistic persona is reflected in the corresponding lexical units, and manifests the cultural and value dominants of an urban peripheral multinational, multicultural, and multilingual community in a certain historical period of time, reflecting the impact and permeating effect of elements of the culture of clothing of various ethnic groups.

Key words: the concept of clothing, the Serbian speech of Prizren, a linguacultural approach.

Традиционална народна култура одраз је човекове слике света, његове субјективне перцепције, доживљаја и оцене стварности. Сваки слој националне културе и националног сазнања одражава се у одговарајућем слоју националног језика, док су елементи архаичне

народне културе и наивни, традиционални поглед на свет акумулирани и најдоследније сачувани у дијалекатском лексичком систему. Отуда су актуелна лингвокултуролошка истраживања у славистици у великој мери усмерена на дијалекатске речнике као главне изворе културних информација, јер су у јединицама лексикона народних говора акумулирана схватања, представе, стереотипи, вредносни оријентира одређеног етнокултурног колектива. Лингвокултуролошка парадигма оријентисана је на анализу језичких јединица као кодова за разумевање модела концептуализације стварности, особености менталитета и културних специфичности дијалекатске личности.¹ Реконструкција концепата са лингвокултуролошког аспекта подразумева испитивање и описивање елемената његове вербалне експликације и интерпретације на језичкој слици света како би се уочиле и истакле лингвокултурне специфичности конкретне говорне заједнице, али и објаснило у коликој мери универзалне црте поимања објективне стварности опстају и на који се начин трансформишу у локалном идиому.

Циљ овога рада је реконструкција једног од базних концепата материјалне традиционалне културе – концепта одевања и идентификовање историјско-етнографских особености старог Призрена у овој сфери културне традиције. Концепт *одећа* представља једну од кључних менталних, културних и језичких константа у националној концептосфери, што га чини актуелним предметом научних истраживања, с обзиром на то да, с једне стране, одећа има посебан значај у свакодневном животу човека, а с друге, што од најстаријих времена представља средство осмишљавања света, одражавајући објективну стварност и реализујући различите социјалне функције – утилитарну, родну, узрасну, етничку, естетску, обредну. „Према својим карактеристикама, одећа се обично класификује на: свакодневну, радну, обредну, модерну, традиционалну” (Ivanović Barišić 2017, 9), а традиционална српска

¹ У уводном делу монографије *Коїниїивни йравац у срїској еїнолиниїивїици* С. Ристић и И. Лазић Коњиц, пратећи токове развоја српске етнолингвистике, указују на прожимање етнолингвистике и дијалектологије, које се осамдесетих година 20. века интензивира под утицајем московске етнолингвистичке школе у радovima сарадника Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ. Интердисциплинарност је једна од главних одлика савремене етнолингвистике (према: Sikimić 2006), што карактерише актуелно стање и у српској етнолингвистици, која се развија у више праваца – теренска истраживања материјалне и духовне традиционалне културе, когнитивна истраживања (индивидуална или под утицајем лублинске етнолингвистичке школе), лингвокултуролошка истраживања (Ristić & Lazić Konjik 2020, 16).

ношња из 19. и прве половине 20. века честа је тема у домаћој етнологији последњих година (Bjeladinović 2011; Menković 2013; Darmanović 2016; Ivanović Barišić 2017).² Упоредо са етнографским истраживањима, у славистици расте интересовање за овај фрагмент слике света у оквирима етнолингвистичког, а касније и лингвокултуролошког правца, засновано на тумачењу одеће као знака симболичког језика и културе и једног од њених важних кодова (Panova 2002; Vanovskaја 2003; Rostov 2006; Kalinina 2007; Bankova 2012; Poljakova 2012; Poljakova 2016; Uzeneva 2017; Sokur & Arhipova 2019). У домаћој лингвистици је са (етно)дијалектолошког становишта спроведено неколико лексичко-семантичких анализа одевне терминологије, односно лексике одевања (Rakić 2011; Radovanović 2015; Trajković 2019).

Наш задатак је опис концепта *одећа* у српском призренском говору преко његових лексичких репрезентата који рефлектују карактеристична обележја културе одевања у Призрену крајем 19. и почетком 20. века. Резултати језичког испитивања допуњују слику традиционалног модела одевања призренских Срба представљену у етнографској студији *Грађанска ношња Срба у Призрену у 19. и првој половини 20. века* Мирјане Менковић (Menković 2013), где је на обимном материјалу из музејских збирки анализиран један од најлепших облика одевања у југоисточној Европи онога доба, као сведочанство привредне моћи призренске чаршије (Radojčić & Machová 2014, 305). Разумевање семантике концепта одевања у дијахроној перспективи непотпуно је без повезивања лингвистичких и екстралингвистичких чинилаца, те захтева стално позивање на ванјезичку стварност, на етнографске чињенице.³ Етнографске студије су од непроцењиве користи за проверу и допуну података из примарног извора – *Збирке речи из Призрена* Димитрија Чемерицића⁴. Чемерицићев лексикон верно осликава призренску стварност на прелазу из 19. у 20. век, фиксирајући у речи дати историјски тренутак, мултинационалност и мултиконфесионал-

² Естетској димензији тела и одевања као антрополошких, етнолошких, психолошких феномена посвећен је међународни симпозијум *Традиционална естетска култура – тело и одевање*, одржан у Нишу 2007. године, чији је резултат истоимени интердисциплинарни тематски зборник.

³ Томе значајно доприносе и подаци из каталога изложбе М. Дармановић *Грагска ношња на Косову и Метохији у 19. и првој половини 20. века* (Darmanović 2016), као и енциклопедијске информације у вези са одликама нововековне варошке ношње и појединим одевним предметима на овом простору (Vukanović 2001), који призренску слику одевања осветљавају у ширем ареалном контексту.

⁴ <http://www.prepis.org/>

ност урбане периферне средине, социјално-економске услове живота, етичке и естетске представе народа, традицију, језичку и културну интерференцију са другим народима. Наведени изванјезички фактори умногоме детерминишу језичку слику света и читавају се у структури концепта 'одећа' и његовој лексичко-семантичкој организацији у српском призренском говору. Од великог су значаја за лингвокултуролошки опис грађе записи етнографског карактера и лаичка запажања аутора речника у вези са статусном и друштвеном улогом одеће и обредном функцијом појединих одевних предмета. Допунске информације културно конотирају семантички садржај конституената концепта и, уз илустративни материјал, потврђују њихову културну маркираност.

Одевни образац грађанске ношње у Призрену рефлектује друштвено-историјске прилике на прелазу два века и културни је одраз вишевековног суживота различитих етничких и верских група, привредног развоја града, патријархалне поделе улога, мешања и прожимања аутохтоног словенског наслеђа са елементима источних и западних традиција.⁵ Најснажнији модни утицај свакако је турско-оријентални, који је индиректно или посредно стизао из два центра, из Истанбула и Скадра. Географски ближи, Скадар је за Србе у Призрену, с обзиром на његову отвореност, интернационализам, повољан положај на западу Отоманског царства и успешан трговински развој, значио средиште културних промена и иновација, а посебан статус имао је у домену ширења моде са Истока и Запада (Menković 2013, 40). На тај начин, Призренци су били упућени у актуелна модна збивања, и уз прихватање етничких и верских разлика, преузимали трендове одевања и прилагођавали их традиционалном поимању грађанске ношње.⁶ Слика одевања „у периоду

⁵ „U sagledavanju razvoja etničke odeće i u tumačenju i sticanju sveobuhvatnih saznanja o odlikama odevnih sadržaja u 19. i prvoj polovini 20. veka, nezaobilazna su – uz temeljnu staroslovensku, odnosno starosrpsku tradiciju – uvažavanja paleobalkanskog, zatim vizantijskog i srpskog srednjovekovnog sloja, tursko-orijentalnog nanosa i strujanja iz evropskih zemalja, koja pripadaju relativno novijem vremenu. Sa manjim ili većim udelom svi ti kulturni uticaji, čije je utemeljenje i širenje bilo povezano sa istorijskim zbivanjima (...) ugrađivali su se i u odeću” (Bjeladinović-Jergić 2003, 1).

⁶ „Варошко народно одевање Срба на Косову и Метохији у новом веку потиснуло је и потпуно заменило старовремско српско одевање уобичајено у средњем веку, и то како мушки, тако и женски начин одевања. Ово одевање у новом веку углавном се темељи на турско-источњачкој народној ношњи, са примесам грчке ношње” (Vukanović 2001, 281). „Грађанска ношња балканско-оријенталног стила, израђена од skupocenih tkanina i sa bogatim zlatnim i srebrnim vezom, bila je visokokvalitetne zanatske izrade” (Bjeladinović-Jergić 2003, 2).

1880–1940. године мењала (се) и обличавала као одраз општих и регионалних утицаја, али и као израз извесне самосталности, аутентичне инвентивности и релативне локалне слободе” (Menković 2013, 47). Овај сегмент реалности, један од примарних за егзистенцију човека, транспонован је у лексичко-семантички слој језика и у дијалекатској слици света функционише као базни културни концепт, чија је унутрашња организација одређена категоризацијом одеће у објективној стварности и њеним практичним и аксиолошким обележјима у свести носилаца говора.

С обзиром на комплексни биолошки, друштвени и културни значај одеће, истоимени концепт у српском призренском говору има сложену структуру и на појмовно-когнитивном и на лексичко-семантичком плану. Укрштањем нејезичких класификационих параметара и значењских ознака добијена је разграната мрежа вербалних репрезентата, који су, према степену семантичке блискости са надређеним појмом, распоређени у неки од структурних нивоа концепта.

Језгру припадају називи обједињени значењем „предмет који служи за одевање, облачење, одећа”: *обу́кло, ру́ба, руо́, кија́феџи, шéша/шéше, њл’áч’ка, рубíне, њромéна*. Ред општих назива за одећу већ у језгреној зони наговештава неке од лингвокултурних ознака концепта у српском призренском говору – контактна синонимија (*обу́кло, ру́ба, руо́* : *кија́феџи* (тур. *kiyafet*)⁷ : *шéша/шéше* (алб. *tesha*)), мултијезичност и мултинационалност средине, поимање одеће као основне људске потребе без које се никуд не иде (*Ўзе сво́је шéше, на́шовари на ко́ња и о́шиде. – Ўзнише шéше ња да њоодимо. – Шшо́ ру́бу донéла кьд се угáла, áман бóже!*), задовољење основних егзистенцијалних потреба (јело, пиће, одећа) као привилегија (*Јéло íмаш, њíло íмаш, обу́кло íмаш, é ња шшо́ би оч’áја још? – Áјгúци њи оџл’áч’кáл’е, узéл’е њи свé шшо́ имáл’е њо сéбе, њо јéну шéшу бíл’е да њи ошáвíл’е, нé њи ошáвíл’е*), развијена свест о чистоћи и уредности испољена у неопходности преобуке (*Понéси на њуџи́ две-шри́ њромéне. – Обу́кла л’и си ч’íсшу њромéну. – Оџрáла сьм му свé њромéне*) и у презривом односу према старој одећи, чије су и име (*њл’áч’ка*) и конотација мотивисани архетипском представом о одећи као ратном/хајдучком плену, тј. као нечем прљавом, окаљаном и у физичком и у моралном смислу. Пејоративност је интензивирана у лексикализацији за стару, похабану ствар која више

⁷ Етимологију турцизама наводимо према тумачењима С. Петровић (Petrović 2012).

није за употребу – *rózia*.⁸ У говорном акту актуелизује се скривена културна компонента садржана у колективном ставу да је срамотно и недопустиво носити стару одећу на празник (*На њразник обукла вејшо јел'ече*) и на јавним местима (*Тэке наџне на ноте џеј своје рózте, ња џако иде њо ч'аршије. – Несџрекњица, вьздън сџиџа њо џуџ'е куч'е, а деџу њуџч'а да џу идеџ исцџџане ка Циџанч'ич'и. – Оџиџаџи џуџ џрл'ану скуџџач'у, ња оџаџи ч'исџу*); у правилу да се похабана, изношена одећа одваја од остале гардеробе (*Дај ми џуџ вејџу ч'араџу. – Одвој џуџ исџњч'ану коџулу*); у устаљеној навици да се стара одећа ручно крпи, преправља – *дџздџише/дџздџисџје, заврџи* (*Цано, џзни ња заврџи џуџ џеџану ч'араџу*), најчешће пресвлачи новом тканином – *каџлаџише* (*Кџд не мџже да се џраџи нџво, крџи се, каџлаисџје се, дџздисџје се и сџџаро џиџо се џма*), продужава када омали деци – *каџиџише* (*Каџиџи џџџ јелеч'е, вџдиш, окрач'ало џи*), ређе замењује новом, што се у грађанској средини региструје (*здрџво да џи нџсџи џеј шалваре, ч'акџиџре...*) и перципира као искорак из уобичајеног статусног оквира, али и из уобичајеног обрасца понашања. Придавање важности обнављању гардеробе, осим што имплементира материјални моменат и друштвену етикецију, имплицира, пре свега, неки значајан догађај за заједницу, неку свечаност. Глаголске јединице *џреобуџје* (*се*), *џремеџи* (*се*), *нарџди се*, *сџраџи/сџраџл'а* реализиују значење „облачи ново, свечано одело, дотерује (*се*), у којем су компоненте „ново” и „свечано” неодвојиве (*Иди, џромџи се јенч'с, ња да иџдемо у црџкву. – Преобуџвај се џџбрџо, време је за у црџкву. – Премџиџа се ка Турч'ин насџрам Бџјрам. – Ја не џе сџраџл'ам за у џродџве, но за у сваџџџве*). Илустрације из речника допуњују основну семантику изванјезичким елементом 'друштвене прилике које захтевају нову ношњу (одлазак у црџкву, на свадбу)' и показатељ су јавног понашања, обичаја и навика Призренаца. Концептуална ознака 'највиши степен дотераности' читава се у изразу *Премџиџа се ка Турч'ин насџрам Бџјрам / Обџка се ка Турч'ин џрема Бџјрам*, којим се особа одевена у ново, уредно, свечано рухо пореди са изгледом припадника турске заједнице уочи највећег муслиманског празника.

⁸ Негативна субјективна оцена прати степен испољености својстава старе одеће на градуалној скали квалификације: *вејџи* „изношен, стар”, *рózџав/рózџаџ* „дотрајао, похабан”, *исџњч'ан* „похабан, поцепан”, *исцџџан* „подеран”, *џиџџиџиџ* (тур. *tiftik*) „потпуно исцепан, распаднут” и у семантичкој структури глагола стања: *исџњч'а се* „истањи се, похаба се, поцепа се”, *џросџи се* „истањи се од ношења”, *изџде кџрке* „похаба се”, *овџша* „похаба се од ношења”, *џродџџра се* „похаба се од ношења и прања толико да се провиди”, *исцџџа се* „подере се”.

Вишевековни суживот са Турцима утицао је на формирање естетске свести и у великој мери детерминисао културу и терминологију одевања Срба у Призрену. Призренци су у 19. веку у свом вокабулару имали реч за моду. Турцизмом *ч'éшиӣ* (тур. *çeşit*) примарно се означавала врста неког одевног предмета, обично мараме (*Донéја шири-ч'éшӣри ч'éшӣӣа мафéсе*), удвајањем се истицала разноврсност у дизајну, облику, материјалу (*Има ч'éшиӣ-ч'éшӣӣ мафéсе*), да би се с променом одевних стилова значење проширило и пренело на нов вид одевања, актуелан у одређеној средини и времену (*Душан Ми́рин извади́ја нóв ч'éшиӣ конг'уре*). Преко Истока су у Призрен стизали западни модни трендови, што је језички потврђено прилошком лексемом *алафранíа* (тур. *alafranga*), која указује да су се првих деценија 20. века угледније Призренке облачиле по европској моди (*И о́на њоч'éла да се нóси алафранíа*). Колико је модна свест ондашњих Призренаца била на високом нивоу, сведоче придевски антоними турског порекла *бич'имл'úја/би́ч'имсýз* (тур. *biçim, biçimsiz*) у којима доминира семантички знак 'крој' („који је лепог кроја” / „који није лепог кроја”), што говори о томе да је форма један од главних критеријума квалитативне процене одевног предмета. Позитивни визуелни доживљај особе у лепо скројеном оделу (*Л'éйо́ љу сéди шӣај дола́ма ч'éйкенл'úја*) прераста у колективни естетски стандард, а оно што одступа од усвојене норме подлеже општем суду и критици, која се без суздржавања јавно исказује негацијом глаголске синтагме *сéди л'éйо* „пристаје, лепо стоји (о гардероби)” (*Нóва бунди́ца и́ч' не љу сéди л'éйо дола́ма*). Концептуалне опозиције 'старо – ново', 'лепо – ружно' наговештавају основни механизам организације елемената концепта – распоређивање по принципу супротности.

Укрштањем екстралингвистичких класификационих параметара (пол, узраст, социјални статус, клима / временски услови, намена, материјал...) и семантичких ознака концепта добија се мрежа симбола – кодова за реконструкцију традиционалног урбаног модела одевања. Објективизација традиције језичким средствима не умањује реалне показатеље разноврсности и опозиционих релација које важе у овој веома разгранатој сфери материјалне културе.

Комплексни конструкт центра концепта одражава систем категоризације реалија у стварности и прати појмовну организацију одевних предмета у свести носилаца говора. Компоненцијалном анализом семантичких дефиниција уочили смо да су у централној структури концепта укрштају следећа значењска обележја:

одећа. Дистинкције према начину израде и врсти материјала важна су културна обележја призренске ношње, јер се у њима читавају социјалне и економске разлике међу Призренцима, али се њима истичу значај и значење неког одевног предмета у одређеним животним околностима или обредним радњама.

Кошуља, ч'ејкенлија, јелџек, минџан, јазљџек, коџу, џ'убе/џ'џбе спадају и у женску и у мушку горњу одећу. *Кошуља* је по речничкој дефиницији „горњи део одеће са рукавима од лаганих тканина, носи се обично испод остале одеће”. Кошуље су могле бити од домаћег танког, памучног, најчешће белог платна, или од *ђенара*, свиленог платна, при чему је свилена мушка кошуља имала посебну функцију у свадбеном ритуалу имућнијих младожења (Vukanović 2001, 281). Посебан део који се нашива на кошуљи је *јака* (тур. *yaka*) „оковратник, крагна на мушким и женским кошуљама украшена чипком и ђинђувама”, која је и обавезни елемент невестинског дара свекрви. „Мушки и женски хаљетак у кога су рукави од рамењаче потпуно отворени и висе као две равне плоче, чија је спољна страна богато извезена” у Призрену се назива *ч'ејкенлија*, која у специјалним ситуацијама трансформише компоненте садржаја, попримајући нове семантичке црте. Преко кошуље облачио се *јелџек* (тур. *yelek*) „део мушке и женске одеће без рукава, прслук”, *сџреда оџворен*, *има исечак*, *џри дну се за коџчава једним дујмеџом*, *израђује се од разнобојних џањих фабричких маџеријала* (Ѕемерикић). Код Вукановића налазимо податак да се недељом и празником облачио јелџек од свилене тканине, чохе или кадифе, а обичним данима од басме (цица) (Vukanović 2001, 284). Сезонски су маркирани *јазљџек* (тур. *yazlık*) „летњи јелџек, прслук” и *коџу*, *коџуџ'е* „крзнени огртач или прслук” (*Рџка ми дрџи врџч'о ка коџу. – Снаја Миџиџина џма јџно дџбро коџуџ'е за зџму за џо кџч'е*). Као део варошке ношње *џ'убе/џ'џбе* (тур. дијал. *sübe, cübbe, sürpe*) може бити и мушки и женски одевни предмет, „од чохе, богато извезен златом и срмом, без рукава, досеже испод колена, до струка је припијен а одатле се шири у виду звона, пешеви се не закопчавају”, које се облачило преко јелека. Обредну конотацију џубе добија у контексту свадбеног даривања, као обавезна ствар коју свекар дарује невести, коју она касније одева у свечаним приликама. У секундарној реализацији *џ'убе* је „празнични женски горњи део одеће без рукава, од чохе, вишњеве боје, богато извезен златним бикметом”. Дистинктивне семантичке црте 'боја', 'украш', 'функција' диференцирају женско џубе од мушког.

Сегменту женске горње одеће припадају лексеме *ал'џна/ал'џн-ка/ал'џнџе*, *ф'џџан*, *анџерија*, *анџерија* *ч'ејкен'џја*, *ч'ејкен*, *мин-*

џан/минџанч'е, џамукл'ија, р'ка, бунда, ферџа, ферџик, авал'е, авл'ија.

Ал'ина као карактеристични женски одевни предмет могла је бити традиционалног или модерног кроја (*Од ка љу умреја муж, јењу ал'ину бил'е не љу кроија д'евер. – Сьб'ери џвоје ал'ине џа џури у сандьк. – Променила се у алафран'а ал'ину*). Исечак из говора потврђује да су жене у Призрену у првим деценијама 20. века почеле да усвајају западну моду и да традиционалну варијанту хаљине *ф'сџан*, (тур. *fistan*) „од различитих фабричких материјала са дугачким рукавима и копчањем спреда” замењују хаљинама модерног кроја – *alla franca*. У свечаним приликама носила се *анџерија* (тур. *entari*) (*Обуч'и анџерију ч'ејкенл'ију, Свеџоја ни су д'њ'с*), хаљина израђена од свилене тканине *џум куџније*, дужине до половине листова, дугачких рукава, чије су предње ивице и углови извезени уврћеним свиленим концем званим *б'икме*. *Преко анџерије се ојасује џојас, а џреко њеја бошча. Анџерија сјада у невесџинску сјрему коју невесџа добија од својих* (Џемерикић), а она коју носи на венчању као дар од свекра језички је диференцирана допуном *ч'ејкенл'ија*. Везана за обред венчања *анџерија ч'ејкенл'ија* се од свечане антерије, осим по функцији, разликује по додатном саставном елементу – на њу је пришивена тешка свилена тканина *аре*. „Хаљетак са рукавима, дужине изнад струка, са преклопцима” назива се *минџан* (тур. *mintan*) (*За минџан даго 14 јр'оша*). *Минџан се носи џреко кошуље, може биџи од чохе, од кончаних, џолусвилених и свилених џканина и од сукна* (Џемерикић). Врста минтана са разрезаним рукавима је *ч'ејкен* (тур. *serken*). Зимски женски минтан са рукавима постављен памуком именује се лексемом *џамукл'ија* (тур. *patuklu*), што је лексички опозит мушкој варијанти минтана. Квалификативи 'зимска' и 'памучна' карактеришу женску одећу означену општим именом *р'ка* (А: *К'д си кроила н'ову р'ку? Б: Вај р'ка неје н'ова, кајлаисана је*). Горњи део женске ношње постављен крзном именује се лексемом *бунда* (*Бунда љу је млоја бич'имл'ија. – Сџуд'ено је, обуч'и бунду*). У Чемерикихевом запису уз лексему *бунда* стоји детаљнији опис овог одевног предмета, а те етнографске информације допуњују значење речи и употпуњују појам о реалији: *Бунда је сашивена од чохе или кадифе заџворених боја. Дујачка је до колена, има рукаве, не закојчава се, џосџављена је крзном. Бунда од кадифе је око враџа и џо ивицама ојшивена чийком, а од чоје није* (Џемерикић).

Снажно су културно маркиране лексичке јединице за номинацију горњих делова одеће за покривање које су Српкиње у Призрену

носиле за време отоманске власти и под јаким утицајем муслиманског окружења, али на свој начин. Дистинктивни знак који примарно диференцира значење творбених варијанти *фeрeцa* и *фeрeц'ик* (тур. дијал. *ferece, ferace*) јесте етничка компонента: ферецу су носиле Српкиње, а ферецик Туркиње.¹⁰ Опозициони однос ових именована успоставља се првенствено на плану супротстављености концептуалних елемената 'српско' / 'турско', а потом и на квалитативним обележјима реалија. Код Чемерицића налазимо потпунији опис за српску варијанту – *од црној шћофа, са рукавима, дуџачка до листова, са великим ѿреклојом, закоичавала се на сћрану до ѿјаса, сћрукирана, одакле се шири у „ілокн“, ѿо ивицама је обрубљена црним іајїанима и шћанким везом од црној бикмеџа, са два лажна џеџа* (Чемерицић). Уз *фeрeц'ик* је дата само семантичка дефиниција „женска горња одећа од тање црне кончане тканине, коју носе Туркиње кад излазе у варош“. Опозиција 'хришћански' / 'муслимански', још је интензивније изражена у односу лексема *авал'е* и *авл'ија*. Две варијанте покривала за улицу спољашње су обележје верских разлика. Тако су Туркиње носиле *авалу*, „танак прозрачан вео који (муслиманке) спуштају преко лица кад иду по вароши“ (*Бул'е у Сел'аник ѿуїч'ав авал'е ѿо ч'аршије, ама кьд искач'аф у ѿол'е, дїзаф іа и не се кријеф од мужи*)¹¹, док су се Српкиње, Цинцарке и Албанке католикиње покривале *авлијом*, „белом дугачком марамом“ (*Муж іу дон'еја и авл'ију*). Чемерицић оставља вредан запис о томе како су Српкиње у Призрену преузеле модел авлије од албанских жена и детаљно описује сам процес убрађивања.¹²

¹⁰ „Преко свега се у доба турске владавине до 1912. године облачила 'фереца', црна хаљина која се носила када би жене излазиле у варош“ (Vukanović 2001, 286).

¹¹ *Авал'е* примарно означава обичај код муслимана да се жене скривају од погледа непознатих мушкараца, који је прихватило и хришћанско становништво у Призрену (*Тој нујсто њино авал'е, а'видиф туџбга ч'овека, да се потепаф криејучи се*). Од мухамеданаца је примљен и обичај покривања девојчица узраста 13–14 година, физички напреднијих и у ранијем узрасту, којима је било забрањено да излазе откривене на улицу (*А: Што' Саида не искача на сокак? Б: Ськријена је од зи'мус*). Овај обичај Срби су поштовали до ослобођења 1912. године.

¹² *Авлија је бео и сїшно чуїав фабрички џешкир, дуї око 3 мeџра а широк око 0,5 мeџара. Арнауїтке кайїолкиње су саме лeџи шћале авлије од џамучној коња, које су биле нешїо краће од куїовних и ѿо крајевима су имале црвене џруїе. Пошїо су биле џрактїичније за лeџиње врућине, ушле су у мoгу и код Срїкиња и Цинцарки, нарочитїо збої шїоїа шїо је њихова іорња одећа за излаз у варош, фeрeцa, била од чохе, шe шїоїлија, док је она код кайїолиња била од црној сайшeна, шe лакша и мање шїоїла.*

Само џокривање (убрађивање) вршено је овако: авлија се својом средином џребаци џреко ілаве, іа се њена џредња ивица навуче на чело да џокрије обрве, а оба

Идеографски знак 'доња женска одећа' интегрише јединице *диміје*, *јум-диміје*, *диміце*, *скуџа́ча* у посебну квалификациону категорију, тј. у централну номинациону микрогрупу концепта. Диміје су стандардни елемент традиционалне женске ношње у старом Призрену и одраз су прихватања турске културе одевања. *Диміје* (тур. *dimi*) су најчешће израђене од свиле (Menković 2013, 68), „са широким, набраним и украшеним ногавицама”. За разлику од свилених диміја, постоје и диміје сашивене од јумбасме, тање фабричке вулене тканине са штепаним шарама – *јум-диміје* (*Ако не́ма, ч'е њу куџиш јум-диміје*). Испод диміја жене су обично зими носиле доње гаће *диміце* (*Узела съм а́рч да скр́јим јене диміце за з́иму. – О[g] ш́еј џусџоса́не јушба́сма диміје најрави́ла диміце*). Прављене су од американа или некој другој дебљеј џлајна, а неретко су се у џу сврху џошребљавале и сџаре, изношене диміје. Диміце су исџој кроја као и диміје, али без нашивених украса, званих нојавице. Ове нојавце су од чохе, џревучене џреко шврђе харџије да би биле круџе, џо ивицама су обрубљене џајџанима, а џо средини су извезене свиленом или злајном жицом (Ѕemerikić). Преко диміја жене опасују веђу четвртасту мараму која се номинује вишезначном лексемом *бошча* (*Їдџи ојаши бошч'у*). Једно од ускоспецификованих значења ове полисемне речи припада домену одевања где манифестује низ културних конотација: *Код Срба у Призрену бошча је чејворојласџа, дуџа од џојаса до џоловине лисџова, а широка да џокрије оба кука. Сасџоји се из две једнаке џоловине, једне исџод друје, сасџављене чиџком домаће израде. Чиџком су ојшивене и ивице бошче. На оба џорња ујла џричвршџен је џо један шџрак – џанџљика којом се ојасује бошча. Бошче моју битџи беле и шарене. Код белих бошча основа су свила и џиринџик којима се џкање шара џрсџенасџо, а код шарених је џамук разних боја, али џреовлађује црвена. За млађе жене боје су свеџлије, за сџарије шамније. Бела бошча дуж обе сџољне верџикалне ивице има џо једну шџџрафџу везену злајном, а Chesџо и украсе израђене од злајне жице. Тканина за бошче џка се код куће на шџри различитџа начина. Девојке не носе бошче, веђ само удаџе жене. Шарене бошче носе се сџално, беле бошче носе невесџе и млађе жене. Бошча се ојасује џреко диміја и*

њена краја џусџе се да џадају најред низ шџело. Најраве се шџлајџи ујлови изнаг слејоочница, који се сџварају између дела авлије који џокрива чело и оба џена крака, џребачена најред. То се зове „намешчање ројове”. Десни крак осџаје да висџи, док левим краком жена џокрива лице до очију. По џравиљу, авлија је за невесџу дар од свегра. По ослобођењу џокривање је џресџало (Ѕemerikić).

појаса, али се не савла за време свечаности, када се облачи долама или џибе, осим за време обеда. Зими се ојасује вунена прејача, звана скушача (Ћемериќић).¹³ Зимска варијанта бошче као део свакодневне ношње је скушача „вунена прегача”. Прегача се придржава чоханим пантљикама које се у српском призренском говору зову *đizie* (тур. *dizge*) (*Шије đizie на скушачу*), ширине су два центиметра, по једна се пришива на оба јорња ула вунене женске прејаче, круше су по се зајо не моју везивати, већ се на њиховим слободним крајевима пришива по једна прака од меканијих тканина (Ћемериќић).

Богат и разноврстан корпус назива за женску одећу у Чемериќићевом лексикону одражава високо развијену колективну свест о естетском значају одеће, која није само средство спољашњег улепшавања, већ обележје етничког, верског, статусног, родног идентитета жене у патријархалном друштву.

Мушко грађанско одело на Косову и Метохији било је налик турској ношњи. Срби су углавном носили чохано одело модре или црне боје (Vukanović 2001, 281). Карактеристични делови мушке горње одеће су *фермене*, *џемеган*, *чурк*, *чурче*, *којоран*, *сџире*, *јуњ*, *јуњче*, *јакрч’е*, *џурѓина*.

Испод кошуље Призренци су током зиме носили вунену поткошуљу *фанџлу* (алб. *fandelë*). Преко кошуље одевале су се две врсте прслука: *фермене* (тур. *fermene*) „део мушке народне ношње, кратки прслук до појаса од чохе, извезен свиленим концем и опшивен гајтанима” или *џемеган* (тур. *camadan, camedan*), мушка варијанта минтана без рукава. У зимској сезони Призренци су носили *чурк* (тур. *kürk*) „од чоје, обично црвене боје, дуг до половине листова, постављен крзном и са крзеном крагном”.¹⁴ Грађанској ношњи припада *сџире* (тур. дијал. *setre*) „капут европског кроја”, који су у Призрену прво почели да носе Турци. У дихотомној равни према стилу одевања грађанства стоје социјално маркирани одевни предмети сеоске ношње, и та је компонента обавезно истакнута у семантичком опису лексема: *којоран* (тур. дијал. *kororan*) „мушки капут с рукавима од белог

¹³ Чемериќићев опис бошче допуњују енциклопедијске информације у вези са бојом у знак жалости. Вукановић наводи да Српкиње у Призренском Подгору када нису у жалости, носе задњу бошчу – прегачу наранџасте боје, а када су у жалости, та им је бошча тамноцрвена (Vukanović 2001, 128).

¹⁴ Ђурче је био обавезни мушки хаљетак, од чохе или црног шајака – сукна. Имућнији грађани носили су зими и дужи ђурак (у Призрену *чурк*), најчешће од модре чохе или жутог шајака, постављен вучјим или јагњећим крзном (Vukanović 2001, 281).

сукна, закопчава се на преклоп, а по ивицама је обрубљен гајтаном, носе га сељаци", *јакáрч'е* „сукнени огртач са капуљачом, дужине до кукова, са рукавима до лакта, носе га сељаци из околине Призрена", *џуња* „сукнена мушка зимска кабаница са кратким рукавима, досеже до испод колена, може имати и кабаницу, носи се само по селима", *џ'урѓи́на* „мушки сукнени хаљетак кратких рукава, дужине до испод појаса, носи се преко минтана, не закопчава се напред, носе га Срби и Албанци у околини Призрена”.

Делови мушке доње одеће су: *ч'акши́ре*, *шалва́ре*, *џанџалóне*, *класње*, *џач'е*, *сívре*.

Ч'акши́ре (тур. *çakşır*) су „панталоне од вуненог сукна, припијених ногавица, уздужни шавови су опшивени са неколико редова гајтана”. Узане чакшире носили су млађи мушкарци, док су старији облачили *џурли́је*. Свакодневно се преко чакшира опасивао вунени појас, најчешће једнобојан – црн, модар, тамноцрвен, док се су се уз празнично рухо употребљавала два појаса – мек памучни, а преко њега свилени *џромбóлос* (Vukanović 2001: 281). Боја има функцију дистинкције 'по пореклу' – чакшире кафене боје носи грађански слој становништва, а беле становници села. Вунене чакшире добиле су назив *класње* према врсти сукна. Мушкарци у Призрену носили су *шалва́ре* (тур. *şalvar*) „широке чакшире са спуштеним туром и ногавицама до испод колена”. Ова јединица имплицира културну, статусну и узрасну дистинктивну компоненту, које се актуелизују у говорном чину, а које откривамо у допунским информацијама: *носи́ле су се у свечаним џриликама, бо-џаџи и виђенији џрађани су их носили свакодневно; млађи су носили шалваре од црне, а сџарији од црвене чохе* (Џемергиќ). Статусни маркер је и детаљ на ногавицама шалвара – *џач'áлк* (тур. *paçalık*), који покрива стопало са обе стране, опшивен са више редова гајтана као украсом. Такав део имају и чакшире – у средини је заобљено изрезан, док су крајеви четвртастог облика и дужи, али са мање украса. Нијансе у језичком сазнању носилаца говора рефлектују се у изразу творбено-семантичким синонимима *џач'áлк* и *џач'а*. Лексема *џанџалóне* део је призренског вокабулара првих деценија 20. века, као одраз прихватања модних промена у традиционалној средини. Функцију доњег веша имале су *џач'е* (*На џеј џач'е вал'а нóв у'кур*), а заштиту од хладноће пружале су вунене гаће – *сívре* (*Обу'чи сívре да не осéбнеш џо џу'џ*). Чакшире и гаће у струку су потпасане појасом или учкуром, који као допунски одевни предмети гравитирају ка периферији концепта.

Ближа периферија обједињује одевне елементе који допуњују основну одећу, а то су појасеви, учкури, мараме, капе и чарапе. У Чеме-

рикићевој интерпретацији појасеви су углавном део женске одеће, јер, поред задовољења естетског принципа, потенцирају и социјално-културну димензију, постају статусно обележје личности и симболишу друштвени престиж, с обзиром на чињеницу да су се издалека доносили женама на дар. Функционални и естетски значај појасева у култури одевања старих Призренаца рефлектује се у сликовитим називима и концептуализацији појаса као вредног дара. Репрезентативни тип појаса „свилени појас украшен шарама и ресама” регистрован је у Чемерицићевом лексикону са изговорним варијантама *шарабóлоз/шарабóлос/шарабóлуз/шарабу́луз/шарабу́лус* према турском изговору топонима Триполи, одакле је свила набављана (тур. топ. Tarabulos, Tarabulus, Trablus) (*Да víдиш, мори, шíио крásне ÷ојáсе шарабулóзе донéја Вáнуш, óко да шíи сíиáне. – Муж ÷у донéја јéн ÷ојас шарабу́лус, ÷роз ÷рсíен мóж да íа ÷рову́чеш*). У језичкој свести говорника посебан квалитет има појас који се може провући кроз прстен, тзв. *÷рсíенл'íја ÷ојас*, односно свилени појас (*Донéја ÷у свéкар ÷рсíенл'íја ÷ојас*). Цењен је био и женски вунени појас израђиван у Персији *ац'émски ÷ојас* (*Муж ÷у донéја ац'émски ÷ојас*). У музејској колекцији из Призрена налазе се и учкури, предмети ручне израде, од свиле и памука, украшени везом од свиленог, памучног или срменог конца, са стилизованим украсом, цветним или геометријским, и са чипком на рубовима (Menković 2013, 77). *Уч'кур'љк* (тур. *uçkur* и *lık*) су у Призрену користили и жене и мушкарци и том су узицом везивали у појасу димије, чакшире, гаће и сл.

Обавезни додатни елемент грађанској ношњи у Призрену биле су разне повезаче за главу, мараме и капе. Њихова је улога вишезначна, јер поред заштитне и естетске, имају функцију узрасног, социјалног или културног маркера. *Мáфез/мáфес* (тур. дијал. *tafes*), „танку повезачу у разним бојама и са шарама (гранама) којим Српкиње у Призрену повезују главу”, *носе само удаñе жене уз народну ношњу, док девојке носе селбен. Млаñе жене носе мафезе оñворенијих боја, а сñарије заñворених. Као знак жалосñи жене носе црни мафес, осим невесñа у ÷рвој ÷одини брака (Ѓóш нóси црн мáфес)* (Чемерицић). Испод мафеза, између чела и темена, удате жене стављају мали котур тканине, звани *кóло*. Млаñе и богатије жене коло украшавају ниском дуката (*с краја су сиñнији, ÷о средини веñи, а ÷о средини чела ÷ада највеñи који се зове ÷олем дукаñи*). Српкиње у Призрену преко мафеза везују *оñоз* (тур. *hotoz, hotaz*) тако што једну половину мафеза пресавију по дужини у виду пантљике широке три до четири центиметра, ка потиљку са чвором позади. Узрасна и статусна компонента укрштају се у значењу језичке

ознаке *сѣлбен* (тур. *serbend*) „четвртаста марама од танке провидне свилене тканине светлих боја којом девојке у вароши повезују косу, тако да плетеница пада низ леђа”. У основном значењу турцизам *шамџија* (тур. *şate*) социјално је неутралан – „рубаци, марама којом жене повезују главу”, али осветљава шири културни контекст женског одевања, што се читава у реду назива за различите врсте марама: *шамџија шеџар*, *шамџија сџамболска*, *мафџеса шамџија*, *свила шамџија*, *шамџија скадџарска*, *шамџија кал’емч’арка*, *шамџија фанџазџија*. Свилена или вунена марама која штити врат или горњи део тела од спољашњих утицаја је *буџџумбаџи* (тур. *boyunbađi*) „марама која се везује око врата”, односно *шал* (тур. *şal*) „марама за огртање”. Призренке су ручно израђивале разне врсте шалова: *шал на бело*, *шал геџрмиџа*, *шал џџскџил’* (са ресама). Детерминатив *геџрмиџа* указује на четвртаст облик реалије коју означава главна реч у синтагмама *геџрмиџа мафџес*, *марџама геџрмиџа*, *шал геџрмиџа*, и то је најчешћи облик женских покривала за главу. Обредну функцију реализује четвороугаона марама *џесџемел’* (тур. *destimal, destmal* „марамица”, дијал. *testemle* „четвороугао”), ручно израђена од квалитетног платна, са два краја извезена, којом се покривају невестине руке док она џови уочи венчања „стоји непомично, очију оборених ка земљи, са рукама на појасу (о невести)” (*Млџџо џу л’џџ бџеше млаганевџесџин џесџемел’*) (Џемерџиќ). Уз традиционалу ношњу Српкиње у Призрену су носиле на темену мали фес, окићен ниском дуката с предње стране. Преко феса ставља се *џеџџелџк* „кратка женска капа окићена дукатима, бисерима, срмом, златом; накит за главу”, који треба да изазове естетски ефекат и нагласи материјални положај жене.

Прототипична мушка капа је фес, без којег се не може представити стереотипна слика ондашњег Призренца. Семантички се *фџес* (тур. *fes*) дефинише као „капа за мушкарце од дебље тканине затворено-црвене боје са кићанком”. Постојале су две врсте феса: *скадџарски фџес* „цилиндричног облика и са малом кићанком, који су Срби у Призрену обавезно носили” и *џуџнус / џуџнуз фџес* (тур. *Tunus fesі*) „у облику полулопте са великом кићанком која је падала низ леђа и ширила се ка раменима, који су носиле старије чорбације”. Осим феса, који је обавезни део традиционалне грађанске ношње, на главама призренских Срба могли су се видети још и *калџџак* „врста капе” (*Шџџо џџи вал’а црвен калџџак на џлаџу*), *саџмур калџџак* „калпак од самуровине” (*Саџмур калџџак на ч’елџу џлаџу*), *каџџела* (тур. *kapela*) „шешир”, а до 1912. године и *кеч’е* (тур. *keçe*) „бела албанска полулоптаста капа од ваљане вуне”.

У допунску ношњу спада и део одеће који се навлачи на ноге – *ч’арџџе* (тур. дијал. *çarap, çorap*). Чарапе су обично плетене од белог

тивне стварности Призрена на преласку из 19. у 20 век и неодвојиви је део српског језичког и културног наслеђа на Косову и Метохији. Лингвокултуролошки опис концепта *одећа* у српском призренском говору базиран је на лексичкој репрезентацији и семантичкој интерпретацији његових конституената, на илустративном материјалу којима се у говору потврђује њихова функционална вредност и на изванјезичким информацијама којима је у речнику допуњен њихов семантички садржај. Језички корпус и екстралингвистички подаци у *Збирци речи из Призрена* доказују да је одећа један од најстабилнијих показатеља етничке припадности, али да непосредни контакт са другим нацијама и културама снажно утиче на формирање културног идентитета, традиције и језичког система једног народа. Вишевеконо бивствовање Срба, Турака и Албанаца на истом простору неизбежно је довело до прожимања елемената традиционалних ношњи, што је постепено обликовало структуру и садржај концепта одеће у српском призренском говору. У језичкој интерпретацији датог концепта откривају се универзална значењска обележја културе одевања – одећа као основна људска потреба, изражена свест о етничкој, верској и социјалној симболици одеће, одећа као статусни симбол, естетски значај одеће, истицање лепоте и вештине декоративним детаљима на одећи, обредна конотација – која су у језичкој свести Призренаца модификовани према специфичним условима живота у конкретной просторно-временској координати. Лингвокултурна специфика призренске традиционалне слике одевања проистиче из периферног језичког и географског положаја Призрена у односу на остатак српског језичког простора, због чега је јединствена и живописна, јер се у локалном идиому и погледу на свет прожимају старија – словенска, православна и нова оријентална, муслиманска компонента. Изванјезичке опозиције (српски/турски; хришћанство/ислам) пресликавају се у вертикалној оси структуре концепта заснованој на дихотомији 'свој' / 'туђ'. Укрштањем и актуелизацијом појединих концептуалних ознака ('старо/ново', 'свакодневно/свечано', 'мушко/женско', 'зимски/ летњи', 'горњи/доњи', 'сиромашан/богат', 'млад/стар', 'удата/неудата') у одређеним околностима формира се слојевити садржај концепта вербализован богатим системом номинација. Етнографске информације као основа концептуалне слике одевања у Призрену неопходне су за потпуну семантичку реконструкцију концепта, јер се једино у контексту традиције, обичаја и обреда може спровести релевантно лингвокултуролошко истраживање дијалекатске лексике.

Извори

Чемерикић, Димитрије. *Збирка речи из Призрена*. <http://www.prepis.org/> (pristupljeno 22. 10. 2021).

Литература

- Bankova, T. B. 2012. *Leksika sibirskoj tradicionoj odeždi v lingvokulturolozičeskom aspekte (na materiale tomskih dialektnih slovaraj*. Avtoreferat disertacii. Volgogradskij gosudarstvenij pedagogičeskij universitet. <https://research-journal.org/languages/leksika-sibirskoj-tradicionnoj-odezhdy-v-lingvokulturologičeskoj-aspekte-na-materiale-tomskix-dialektnyx-slovaraj/> (pristupljeno 28. 09. 2021).
- Bjeladinović-Jerčić, J. 2003. „Srpska tradicionalna odeća“. U *Narodna kultura Srba u XIX i XX veku*. Vodič kroz stalnu postavku. Beograd: Etnografski muzej.
- Bjeladinović-Jerčić, Jasna. 2011. *Tradicionalna nošnja Srba u XIX i XX veku*. Beograd: Etnografski muzej.
- Darmanović, Mina. 2016. *Gradska nošnja na Kosovu i Metohiji u 19. i prvoj polovini 20. veka*. Katalog izložbe. Beograd: Etnografski muzej.
- Ivanović Barišić, Milina. 2017. *Odevanje u okolini Beograda: druga polovina 19. i prva polovina 20. veka*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Kalinina, M. V. 2008. *Leksiko-semantičeskoe pole „Odežda“ v donscom kazačem dialekte: etnolingvističeskij i lingvokulturolozičeskij aspekti*. Avtoreferat disertacii. Volgogradskij gosudarstvenij pedagogičeskij universitet. <https://www.dissercat.com/content/leksiko-semanticheskoe-pole-odezhda-v-donscom-kazachem-dialekte-etnolingvisticheskii-i-lingv> (pristupljeno 29. 09. 2021).
- Menković, Mirjana. 2013. *Grđanska nošnja Srba u Prizrenu u XIX i prvoj polovini XX veka*. Beograd: Etnografski muzej u Beogradu.
- Panova, M. V. 2002. *Naimenovaniya odeždi v russkikh govorah Voronežskoj oblasti: etnolingvističeskij i arealni aspekti*. Avtoreferat disertacii. Volgogradskij gosudarstvenij pedagogičeskij universitet. <https://www.dissercat.com/content/naimenovaniya-odezhdy-v-russkikh-govorakh-voronezhskoi-oblasti-etnolingvisticheskii-i-arealn> (pristupljeno 30. 09. 2021).
- Petrović, Snežana. 2012. *Turcizmi u srpskom prizrenskom govoru*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Poljakova, G. M. 2012. *Analiz leksiko-semantičeskogo polja „odežda“ v rusском, anglijskom, nemeckom jazikah v aspekte sopostavitelnoj lingvokulturologii*.

- Avtoreferat disertaciji. Jurvdičeskij fakultet Rosijskogo universiteta družbi narodov. <https://www.dissercat.com/content/analiz-leksiko-semanticheskogo-polya-odezhda-v-russkom-angliiskom-i-nemetskom-yazykakh-v-asp> (pristupljeno 30. 09. 2021).
- Poljakova, G. M. 2016. „Leksiko-semantičeskoe pole „Odežda” v aspekte sopostavitelnoj lingvokulturologii“. *Vestnik RUDN, serija Teorija jazika. Semiotika. Semantika* 2012 (4): 37–44. <https://cyberleninka.ru/article/n/leksiko-semanticheskoe-pole-odezhda-v-aspekte-sopostavitelnoy-lingvokulturologii> (pristupljeno 30. 09. 2021).
- Radojčić, Dragana & Dragana Machová. 2014. „Mirjana M. Menković. Građanska nošnja Srba u Prizrenu u XIX i prvoj polovini XX veka”, Etnografski muzej u Beogradu, 2013; *Český lid* 101 (3): 376–378.
- Radovanović, Dragana. 2015. „Iz odevne leksike u Siriničkoj župi“. U *Putevima srpskih idioma. Zbornik u čast prof. Radivoju Mladenoviću*, ur. Miloš Kovačević & Vladimir Polomac, 139–150. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- Rakić, Vukosava. 2011. „Terminologija odevanja i obuvanja u Kaću“. *Prilozi proučavanju jezika* 42: 135–164.
- Ristić, Stana & Konjik Lazić, Ivana. 2020. *Kognitivni pravac u srpskoj etnolingvistici*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Rostov, O. R. 2006. *Antropocentričeskoe opisane nominacij odeždi: na materiale leksiki govorov Ivanovskoj oblasti*. Avtoreferat disertaciji. Ivanovskij gosudarstvenij universitet. <https://www.dissercat.com/content/naimenovaniya-odezhdy-v-russkikh-govorakh-voronezhskoi-oblasti-etnolingvisticheskii-i-arealn> (pristupljeno 29. 09. 2021).
- Sikimić, Biljana. 2006. „Interdisciplinarni pristup u istraživanju tradicionalne duhovne kulture danas“. U *Negovanje i zaštita nematerijalne baštine u Srbiji, Stručni skup o nematerijalnoj baštini*. Zbornik radova 2, Beograd: Muzejsko društvo Srbije, 23–26.
- Sokur, E. A & Arhipova I. V. 2019. „Osobnosti lingvokulturnog koncepta “odežda” v ruskom jazike“. *Vestnik Adigejskogo gosudarstvennogo universiteta*. Serija 2: Filologija i iskusstvovedenie: 82–85. Majkop: Adigejskij gosudarstvennyj universitet. [file:///C:/Users/user/Downloads/osobnosti-lingvokulturnogo-kontseptu-odezhda-v-russkom-yazyke%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/osobnosti-lingvokulturnogo-kontseptu-odezhda-v-russkom-yazyke%20(2).pdf) (pristupljeno 27. 09. 2021).
- Trajković, Tatjana. 2019. „Terminologija odevanja i obuvanja u Rudni (Rumunija)“. *Ishodišta* 4, Niš: Filozofski fakultet – Temišvar: Zapadni univerzitet, Savez Srba u Rumuniji, 455–463. http://www.panacomp.net/content/view/30/73/lang_serbian_lat/ (pristupljeno 25. 12. 2021).
- Uzeneva, E. S. 2017. „Antropocentrizm v terminologii odeždi Bolgar“. *Antropocentrizm v jazike i kulture*, 211–226. Moskva: Institut slavnovedeni

RAN. https://inslav.ru/sites/default/files/uzeneva_2017_antropocentrizm.pdf (pristupljeno 29. 09. 2021).

Vanovskaja, L. A. 2003. *Semantika russkoj odeždi (na materiale Tambovskih govorov)*. Avtoreferat disertacii. Tambovskij gosudarstvenij universitet. <http://cheloveknauka.com/semantika-russskoy-odezhdy> (pristupljeno 28. 09. 2021).

Vukanović, Tatomir. 2001. *Enciklopedija narodnog života, običaja i verovanja Srba na Kosovu i Metohiji: VI vek – početak XX veka*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.

Žunić, Dragan, prir. 2009. *Tradicionalna estetska kultura: telo i odevanje*. Niš: Centar za naučnoistraživački rad SANU i Univerziteta u Nišu.

Примљено / Received: 23. 02. 2022.

Прихваћено / Accepted: 06. 09. 2022.